

VAIKO NETEKTĮ PATYRUSIŲ VYRESNIO AMŽIAUS ASMENŲ PSICHOLOGINĖ GEROVĖ

Eglė Babelytė,

Antanas Kairys

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8082-8016>

Anotacija

Šiame tyrime nagrinėjama vyresnio amžiaus asmenų, patyrusių vaiko netektį, psichologinė gerovė. Tyrime analizuojama, ar vaiko mirtį patyrusių ir jos nepatyrusių asmenų psichologinė gerovė skiriasi, ar po netekties prabėgęs laikas leidžia prognozuoti gerovę. Naudoti Europos sveikatos, senėjimo ir išėjimo į pensiją tyrimo (SHARE) 7-os ir 8-os bangų duomenys ($N = 37\,649$). Psichologinė gerovė vertinta pagal Kontrolės, autonomijos, savirealizacijos ir malonumo (CASP-12) skalę. Rezultatai parodė, kad netektį patyrusių asmenų psichologinė gerovė mažesnė, tačiau šis skirtumas yra nedidelis. Be to, pastebėta, kad laikas po netekties teigiamai siejasi su gerovės lygiu, tai galima interpretuoti kaip ilgalaikį gerovės atstatymą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: vyresnio amžiaus žmonės, psichologinė gerovė, vaiko netektis.

Abstract

In this study, we examine the psychological well-being of older adults who have experienced the loss of a child. The study delves into whether psychological well-being differs between those who have and those who have not experienced the death of a child, and whether the time since the loss helps to predict well-being. Data from Waves 7 and 8 of the Survey of Health, Aging and Retirement in Europe (SHARE) ($N = 37\,649$) were used. Psychological well-being was assessed with the Control, Autonomy, Self-Realization, and Pleasure (CASP-12) scale. The results show that while bereaved individuals tend to have lower psychological well-being, the difference is small. It was also found that the time after bereavement is positively associated with levels of well-being, indicating the possible long-term recovery of well-being.

KEY WORDS: child-loss, older adults, well-being.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v94i1.2716>

Įvadas

Europos gyventojų amžiaus struktūra sparčiai kinta – visuomenė sensta. 2024 m. pradžioje vyresnio amžiaus asmenys sudarė daugiau nei penktadalį visų

Eglė Babelytė – studentė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos institutas.

Universiteto g. 9–202, LT-01513 Vilnius. El. paštas: egle.babelyte@gmail.com

Antanas Kairys – dr., profesorius, Taikomosios psichologijos laboratorijos vadovas, Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas. Universiteto g. 9–202, LT-01513 Vilnius. El. paštas: antanas.kairys@fsf.vu.lt

Received 05/04/2025. Accepted 14/04/2025

Copyright © 2025 Eglė Babelytė, Antanas Kairys. Published by Klaipėda University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Europos gyventojų, prognozuojama, kad iki 2100 m. šis santykis išaugs iki trečdalia (Eurostat, 2025). Didėjant vyresnio amžiaus žmonių daliai visuomenėje darosi vis svarbiau gilintis į jų psichologinę gerovę ir tirti, kokie veiksniai gali riboti šių asmenų galimybes gyventi visavertį gyvenimą. Tarp daugelio veiksnių, siejamų su vyresnių suaugusiųjų psichologine gerove, artimųjų netektys išsiskiria kaip potencialiai reikšminga, tačiau santykinai mažai tyrėjų dėmesio sulaukianti tema.

Visuomenei senstant keičiasi ir tai, su kokiomis netektimis susiduria skirtingos amžiaus grupės. Remiantis D. Alburez-Gutierrez'o ir kolegų (2021) duomenimis, moterims, gimusioms 1985 m. ir vėliau, per savo gyvenimą bus didesnė tikimybė patirti suaugusio vaiko netektį vyresniame amžiuje nei mažamečio vaiko mirtį jaunystėje. Taigi netolimoje ateityje vaiko mirtis gali tapti vis aktualesnė tema tiriant būtent vyresnio amžiaus asmenų grupes. Vis dėlto verta paminėti, kad ši tema aktuali jau dabar – pavieniai tyrimai rodo, kad vyresni suaugusieji, kurie yra netekę vaiko, patiria daugiau stigos ir socialinės izoliacijos nei jaunesni (Zheng, Wuest, 2019; Wright, 2021). Be to, nustatyta, kad vyresnio amžiaus vaiko netektį patyrusiems žmonėms būdingas didesnis mirtingumas (Cohen-Mansfield ir kt., 2013). Ši informacija skatina analizuoti, kaip tokia patirtis paveikia vyresnių suaugusiųjų psichologinę gerovę. Nors egzistuoja pavieniai tyrimai apie vaiko netekties reikšmę pasitenkinimui gyvenimu vyresnio amžiaus asmenų imtyse (Lee ir kt., 2013; Bucciol, Zarri, 2019; Bratt ir kt., 2016), ši sritis išlieka menkai išplėtotą. Kultūrinis specifiškumas, mažos imtys bei nevienodas gerovės konceptualizavimas gali lemti šiuose tyrimuose aptinkamus konfliktuojančius rezultatus. Taigi šio tyrimo tikslas – įvertinti patirtos vaiko mirties reikšmę vyresnio amžiaus asmenų psichologinei gerovei. Tyrimo tikslo sieksime atsakydami į šiuos klausimus:

1. Ar skiriasi vaiko mirtį patyrusių ir jos nepatyrusių vyresnio amžiaus asmenų psichologinė gerovė?
2. Ar kontroliuojant sociodemografinius ir sveikatos veiksnus (sirgimas lėtinėmis ligomis, amžius, lytis ir kt.), egzistuoja sąsaja tarp vyresnio amžiaus asmenų psichologinės gerovės ir laiko, praėjusio po jų vaiko mirties?

1. Literatūros apžvalga

Šiame darbe analizuojamos psichologinės gerovės samprata remiasi M. Hyde ir kolegų (2003) pateiktu poreikių tenkinimo modeliu, teigiant, kad gerovė priklauso ne tik nuo gyvenimo sąlygų, bet ir nuo asmens gebėjimo patenkinti savo psichologinius poreikius. Šį modelį sudaro keturi lygiaverčiai ir tarpusavyje susiję komponentai: savirealizacija (prasmingo asmeninio augimo poreikis), kontrolė (savo aplinkos valdymas), autonomija (laisvė priimti sprendimus be išorinio įsikišimo) ir malonumo siekimas (teigiamų emocijų patyrimas). Remiantis

M. Hyde ir kolegų (2003) modeliu, būtent šių poreikių patenkinimo lygis ir gali būti interpretuojamas kaip psichologinė gerovė (Eimontas ir kt., 2021). Tyrimai atskleidžia, kad su psichologine gerove vyresniame amžiuje siejasi visa eilė veiksnių, tarp kurių paminėtini: amžius (Buecker ir kt., 2023), lytis (Olsen ir kt., 2021), gyvenamasis regionas (Pierewan, Tampubolon, 2014), lėtinių ligų skaičius (Frias-Goytia ir kt., 2024) bei išsilavinimas (Tan ir kt., 2020).

Intuityviai vaiko netektis turėtų būti akivaizdžiai ir neigiamai susijusi su psichologine gerove. Kokybiniuose tyrimuose vaiko mirties išgyvenimas apibūdinamas kaip viena sunkiausių ir labiausiai traumuojančių gyvenimo patirčių, su kuria gali susidurti tėvai (Bekkering, Woodgate, 2019). Tai skatintų manyti, kad žmonėms, kurie išgyvena sunkų gedulą, nebūdingi aukšti gerovės įverčiai, tačiau yra įrodymų, jog šie du psichikos aspektai gali egzistuoti kartu (Reitsma ir kt., 2024). Įdomu tai, kad šalia vaiko netekties patyrimo sunkumo ir negrįžtamumo kokybiniuose tyrimuose analizuojama ir kita pusė – veiksniai, kurie padeda tėvams prisitaikyti prie amžiams pasikeitusio gyvenimo (Price ir kt., 2011; Wright, Farrell, 2024). Gali būti, kad jų (ne)prisitaikymas prie netekties susijęs su psichologinės gerovės kitimu, tačiau trūksta aiškumo, kiek gedulas paveikia vaiko netektį patyrusių asmenų gerovę ir kiek šis poveikis ilgalaikis.

Potencialų psichologinės gerovės kitimą patyrus vaiko netektį gali padėti suprasti fiksuoto taško gerovės teorija (angl. *Set-point theory of well-being*; Brickman ir Campbell, 1971). Joje teigiama, kad kiekvienam žmogui būdingas pastovus gerovės lygis, priklausantis nuo asmeninių ar genetinių veiksnių. Gyvenimo įvykiai (pvz., loterijos laimėjimas ar artimojo netektis) gali jį laikinai pakeisti, tačiau ilgainiui gerovė grįžta į įprastą būseną (Easterlin, Switek, 2014). Teoriją plėtojęs R. Kammann'as (1983) teigia, kad žmonės linkę manyti, jog asmens pasitenkinimas gyvenimu priklauso nuo to, ką jis patiria per gyvenimą – kuo daugiau blogų patirčių, tuo žemesnis gerovės lygis. Tačiau tyrimai atskleidžia, kad net reikšmingi įvykiai, kaip skyrybos, bendrą gerovės lygį ilgainiui mažai paveikia (Kammann, 1983; Rupšys ir kt., 2024). Visgi verta paminėti, jog fiksuoto taško gerovės teorija sulaukia ne tik empirinio patvirtinimo, bet ir kritikos: kai kuriuose longitudinaliuose tyrimuose aptikta žmonių gerovės lygių pokyčių po reikšmingų gyvenimo įvykių, nulėmusių tai, kad gerovė net laikui bėgant nebesugrįžta į anksčiau buvusį „fiksuotą tašką“ (Headey, 2010).

Yra dalinių įrodymų, kad psichologinės gerovės pokyčiai po vaiko mirties atitinka fiksuoto taško teorijos siūlomas prielaidas. E. Asselmann ir J. Specht (2022), atlikusios tyrimą aptiko, kad praėjus keleriems metams po vaiko netekties, tėvų pasitenkinimo gyvenimu lygmuo sugrįžo į tą, kuris buvo užfiksuotas penkerius metus prieš netekčiai įvykstant. Tiesa, šiame tyrime vyresnio amžiaus asmenys nebuvo atskirti nuo jaunesnių, taigi trūksta aiškumo, ar tokie rezultatai pritaikomi

vyresnio amžiaus asmenų imčiai. Čia svarbu paminėti ir tai, kad E. Asselmann ir J. Specht (2022) pasitenkinimą gyvenimu vertino vos vienu teiginiu, kas nebūtinai tiksliai atskleidžia psichologinės gerovės konstrukta. A. S. Bratt ir kolegų (2016) tyrimo rezultatai atskleidžia, kad vaiko netekties patyrimas turėjo silpną neigiamą ryšį su pasitenkinimu gyvenimu, tačiau kuo daugiau laiko praėjo po vaiko mirties, tuo aukštesnis buvo pasitenkinimo gyvenimu lygis. Be to, šiame straipsnyje pabrėžiama, kad vyresniems netektį patyrusiems suaugusiesiems būdingas žemesnis pasitenkinimo gyvenimu lygmuo, lyginant su netekties nepatyrusiais. Visgi šiame tyrime pastebima ganėtinai maža vaiko netektį išgyvenusių asmenų imtis ($n = 69$), o tai irgi gali būti problemiška norint pritaikyti šiuos rezultatus bendrajai populiacijai. Tačiau priešingai nei prieš tai aptarti tyrimai, A. Bucciol'as ir L. Zarri'is (2019) tirdami vyresnio amžiaus asmenų imtį atrado, kad vaiko mirties patyrimas su pasitenkinimu gyvenimu nebuvo reikšmingai susijęs. Toks rezultatas netikėtas, ypač atsižvelgiant į tai, kad kitos į jų tyrimą įtrauktos traumos, tokios kaip vaikystėje patirtas smurtas, išliko reikšmingos prognozuojant pasitenkinimą gyvenimu net ir praėjus daugeliui metų po trauminio įvykio. Atsižvelgiant į šiuos tyrimų rezultatus galima pastebėti, kad yra dalinių įrodymų, jog psichologinė gerovė po vaiko netekties grįžta į pradinį tašką, tačiau skirtingos metodologinės prielaidos ir imties dydžio ribotumai apsunkina išvadų, pritaikomų vyresnio amžiaus asmenų bendrai populiacijai, formulavimą.

2. Tyrimo metodologija

Šiame darbe naudojami duomenys iš Europos sveikatos, senėjimo ir išėjimo į pensiją tyrimo (angl. *Survey of Health, Aging and Retirement in Europe* – SHARE) 7-os ir 8-os bangų (Bergmann ir kt., 2019; Bergmann ir Börsch-Supan, 2021; Börsch-Supan ir kt., 2013; SHARE-ERIC, 2024a; 2024b). SHARE – tai longitudinalinis vyresnio amžiaus žmonių (50+ m.) tyrimas, vykdomas 27-niose Europos šalyse ir Izraelyje. Visose dalyvaujančiose šalyse tiriamieji atrenkami taikant atsitiktinės atrankos metodą. Nuo 2017 m. Lietuvoje kas 2–3 metus gyvai apklausiama apie du tūkst. asmenų.

Šio tyrimo analizei buvo naudojami 37 649 tiriamųjų, sulaukusių 50 m. arba vyresnių, duomenys. Atrinkti tik tie dalyviai, kurie atsakė į visus analizėje naudojamus klausimus. Šių tiriamųjų amžius svyruoja nuo 50 iki 103 ($M = 70,53$, $SD = 9,27$), iš jų 21 930 yra moterys (58,2 %), 15 719 – vyrai (41,8 %). Iš visų tiriamųjų 2 404 (6,3 %) yra netekę vaiko (vidutinis amžius – 75,21, $SD = 9,81$). Laikas, praėjęs po vaiko mirties, svyruoja nuo 2 iki 73 m. ($M = 20,58$, $SD = 17,41$).

Tyrimė analizuojami su gerove susiję kontroliniai kintamieji: respondentų amžius interviu metu, lytis, gyvenamasis Europos regionas (kur Šiaurės Europa lai-

koma atskaitos tašku), lėtinių ligų skaičius bei išsilavinimas. Visi šių kintamųjų įverčiai buvo paimti iš 8-tos SHARE bangos duomenų. Siekiant suprasti vaiko netekties sąsajas su gerove, į analizę buvo įtraukiamas vaiko netekties faktas bei laikas, praėjęs nuo vaiko mirties iki interviu. Jei asmuo neteko daugiau nei vieno vaiko, laiko tarpas po netekties buvo skaičiuojamas nuo paskutinio (vėliausiai mirusio) vaiko mirties metų. Šis kintamasis buvo apskaičiuotas remiantis 7-tos ir 8-tos SHARE tyrimo bangos duomenimis. Analizei pasitelkti 7-tos bangos duomenys, nes joje buvo surinkta informacija apie iki 2017 m. įvykusias vaikų mirtis. 8-toje bangoje pateikti duomenys apie vaikų mirtis, įvykusias po 7-osios bangos, t. y. 2017–2019 m. laikotarpiu.

Psichologinei gerovei įvertinti panaudota Kontrolės, autonomijos, savirealizacijos ir malonumo (CASP-12, angl. *Control, Autonomy, Self-realization and Pleasure*) skalė (Kneesebeck ir kt., 2005). CASP-12 – tai vyresnio amžiaus asmenų gerovei vertinti skirta 12-kos teiginių skalė, sudaryta iš jos pavadinime paminėtų keturių komponentų. Atsakymai į skalės teiginius apibūdina tyrimo dalyvių subjektyvų gebėjimą mėgautis gyvenimu bei jų suvoktą laisvę savarankiškai jį valdyti. Pavyzdinis klausimas: „Kaip dažnai pastarosiomis dienomis jaučiatės energingas / energinga?“. Atsakymai į skalės klausimus svyruoja 4-rių balų Likerto skalėje (kur 4 reiškia „dažnai“, o 1 – „niekada“). Šiame tyrime CASP-12 įverčių suma, svyruojanti nuo 12-kos iki 48-nių balų, prilyginta respondento psichologinei gerovei, kur didesnė suma atitinka aukštesnį gerovės lygį. Verta paminėti, kad CASP-12 pasižymi aukštu vidiniu suderintumu – jos Cronbacho alfa siekia 0,8 vyresnio amžiaus europiečių imtyje (Elena, Georgia, 2023). Psichologinės gerovės įverčiai buvo gauti iš SHARE tyrimo 8-osios bangos duomenų.

Šio tyrimo statistinė analizė buvo atlikta naudojantis „IBM SPSS Statistics 26“ programiniu paketu. Pirmojo tyrimo klausimo analizė reikalavo palyginti dviejų grupių (vaiko mirtį patyrusių ir jos nepatyrusių asmenų) vidurkius. Kadangi šių grupių proporcijos gerokai skyrėsi, atsakyti į klausimą pasirinktas Welch'o *t* testas nepriklausomoms imtims, kurį tikslingiau taikyti esant nevienodoms grupių dispersijoms bei dideliems skirtumams tarp lyginamųjų imčių dydžių (Derrick, White, 2016). Siekiant įsitikinti, kad gauti rezultatai yra patikimi ir neatsirado dėl grupių proporcijų disbalanso ar galimų prielaidų pažeidimų, papildomai taikyta saviranka (angl. *bootstrapping*) – procedūra, kai atsitiktinai sukuriamos mažesnės imtys ir jose atliekama analizė. Be to, čia buvo apskaičiuotas Cohen'o *d* efekto dydis. Siekiant atsakyti į antrąjį tyrimo klausimą, atlikta hierarchinė tiesinė regresinė analizė vaiko mirtį patyrusių asmenų grupėje. Prieš ją atliekant patikrintos pagrindinės regresijos prielaidos: multikolinearumas, priklausomo kintamojo normalumas, homoskedastiškumas. Prielaidos nebuvo pažeistos.

3. Rezultatai

Šioje dalyje apibūdinami tyrimo rezultatai remiantis statistine analize. Pirmoje lentelėje vaizduojamas Welch'o t testas nepriklausomoms imtims bei jam taikyta saviranka leidžia atsakyti į pirmąjį tyrimo klausimą. Į antrąjį tyrimo klausimą atsako 2 lentelėje pateikti hierarchinės regresijos rezultatai.

1 lentelė. Psichologinės gerovės skirtumai tarp vaiko mirtį patyrusių ir jos nepatyrusių asmenų

Kintamasis	Vaiko mirtį patyrę asmenys		Vaiko mirties nepatyrę asmenys		t (2306)	p	95 % PI	
	M	SD	M	SD			AR	VR
Psichologinė gerovė	35,49	6,75	37,51	6,14	13,3	>0,001	1,8	2,3
Psichologinė gerovė (taikant saviranką)						>0,001	1,7	2,3

Pastabos: PI – pasikliautinis intervalas; AR – apatinė riba; VR – viršutinė riba; Psichologinė gerovė – CASP-12 skalės įverčių suma.

Iš 1 lentelėje pateiktų rezultatų matyti, kad asmenims, kurie patyrė vaiko mirtį, būdinga statistiškai reikšmingai prastesnė psichologinė gerovė. Welch'o t testui pritaikyta saviranka (angl. *bootstrapping*) patvirtina šio rezultato patikimumą – 1000 pakartotinių atrankų pagrindu gautas statistiškai reikšmingas skirtumas, o vidurkių skirtumo pasikliautiniai intervalai išliko beveik nepakitę, kas rodo rezultatų stabilumą. Šiems vidurkiams palyginti apskaičiuotas efekto dydis ($d = 0,327$) laikytinas mažu (Cohen, 1988). Santykinai mažą skirtumą tarp vaiko mirtį patyrusių ir jos nepatyrusių vyresnio amžiaus asmenų potencialiai gali paaiškinti laiko, kuris praėjo po vaiko netekties, aspektas. Kadangi žinome, jog šioje imtyje laikas po vaiko mirties pasižymėjo didele sklaida ($M = 20,58$, $SD = 17,41$), nuspręsta atlikti hierarchinę tiesinę regresiją, siekiant įvertinti, ar laiko po vaiko netekties ir psichologinės gerovės sąsaja egzistuoja atsižvelgiant į kitus psichologinei gerovei galimai reikšmingus veiksnius. Į analizę įtraukti tik vaiko netekę asmenys.

2 lentelė. Hierarchinės regresijos rezultatai,
 priklausomasis kintamasis – psichologinė gerovė (CASP-12 įverčių suma)

Nepriklausomieji kintamieji	1 modelis	2 modelis
	Beta (β)	
Amžius	-0,187***	-0,193***
Lytis (0 – moteris, 1 – vyras)	0,068**	0,067**
Turi aukštąjį išsilavinimą (0 – neturi, 1 – turi)	0,086***	0,087***
Serga dviem ar daugiau lėtinėmis ligomis (0 – neserga, 1 – serga)	-0,189***	-0,190***
Gyvena Vakarų Europoje vs. Šiaurės Europoje	0,167***	0,164***
Gyvena Rytų Europoje vs. Šiaurės Europoje	-0,054*	-0,053*
Gyvena Pietų Europoje vs. Šiaurės Europoje	-0,007	-0,013
Laikas po vaiko mirties (metais)		0,072***
F	48,79***	44,44*** a
R ²	0,143	0,148

Pastaba: į analizę įtraukti tik vaiko netekę asmenys; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$, ^aF – pokytis statistiškai reikšmingas lyginant su ankstesniu modeliu, $p < 0,001$.

Antroje lentelėje pavaizduoti hierarchinės regresinės analizės rezultatai. Šią analizę sudaro du žingsniai: į pirmąjį įtraukti kontroliniai gerovės kintamieji, į antrąjį – laikas, praėjęs po vaiko netekties. Matome, kad pirmasis modelis paaiškina 14,3 % psichologinės gerovės dispersijos, antrasis – 14,8 %. Kitaip sakant, laiko, praėjusio nuo vaiko netekties, įtraukimas papildomai padėjo paaiškinti 0,5 % psichologinės gerovės dispersijos. Nustatytos sociodemografinių bei sveikatos veiksnių sąsajos su psichologine gerove. Laikas, praėjęs po vaiko mirties, yra statistiškai reikšmingas prognostinis veiksnys, teigiamai susijęs su psichologine gerove ($\beta = 0,072$). Taigi prabėgus daugiau laiko nuo vaiko netekties, fiksuojamas psichologinės gerovės didėjimas.

4. Rezultatų aptarimas

Atlikta analizė atskleidė, kad vaiko netekę vyresnio amžiaus asmenys pasižymi mažesne psichologine gerove palyginus su to nepatyrusiais vyresniais suaugusiais. Šis rezultatas panašus į A. S. Bratt ir kolegų (2016) atradimą, kad vyresnio amžiaus asmenys, patyrę vaiko netektį, dažniau jaučia mažesnę pasitenkinimą gyvenimu negu tie, kurie su tokia netektimi nesusidūrė. Vis dėlto mūsų rezultatai prieštarauja A. Buccioli'o ir L. Zarri'o (2019) tyrimui, kuriuo nustatyta, kad vaiko

mirtis neturėjo reikšmingų sąsajų su pasitenkinimu gyvenimu. Šis neatitikimas gali būti susijęs su skirtingais psichologinės gerovės konceptualizavimo būdais: A. Bucciol'as ir L. Zarri'is (2019) pasitenkinimą gyvenimu analizavo kaip susidedantį iš paskirų, objektyvesnių aspektų – vertino pasitenkinimą namais, miestu, poilsiu, sveikata ir kt., o A. S. Bratt ir kolegų (2016) tyrime naudotas instrumentas įtraukė optimizmą, pasitenkinimą kasdienėmis veiklomis bei juntamą atitikimą tarp asmens išsikeltų ir pasiektų gyvenimo tikslų. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad CASP-12 matuojami gerovės aspektai artimesni A. S. Bratt ir kolegų (2016) taikytam instrumentui. Be to, verta paminėti, kad A. Bucciol'o ir L. Zarri'o (2019) tyrimas atliktas JAV gyventojų imtyje, taigi gali būti, kad tam tikri kultūriniai skirtumai tarp JAV ir Europos imčių lemia konfliktuojančius rezultatus. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad mūsų nustatyto skirtumo efekto dydis buvo santykinai mažas – tai reiškia, kad psichologinės gerovės tarp vaiko netektį patyrusių ir jos nepatyrusių asmenų skirtumas gali būti aptinkamas (jei analizuojami didelių imčių duomenys), tačiau jis nėra ženklus. Toks rezultatas skatino įvertinti galimo skirtumo mažumo veiksnį – laiką, praėjusį nuo vaiko netekties.

Be to, šiame tyrime atradome, kad laikas po vaiko mirties padeda prognozuoti netektį patyrusių vyresnio amžiaus asmenų gerovę – tai leidžia manyti, kad laikui bėgant jų gerovės lygiai gali tam tikru lygmeniu atsistatyti. Ši išvada atitinka fiksuoto taško teorijos prielaidą, kad nors skaudūs ir reikšmingi gyvenimo įvykiai gali sumažinti asmens gerovės lygį, laikui bėgant jis turi tendenciją atsistatyti (Kammann, 1983). Be to, šis atradimas sutampa su E. Asselmann ir J. Specht (2022) tyrimo rezultatais, kurie atskleidė, kad nors vaiko netektis yra skaudi patirtis, ji nebūtinai lemia negrįžtamą pasitenkinimo gyvenimu sumažėjimą. Verta paminėti, kad atsižvelgiant į tai, jog E. Asselmann ir J. Specht (2022) savo tyrime neišskyrė vyresnių suaugusiųjų amžiaus grupės, mūsų tyrimo indėlis, kreipiantis dėmesį būtent į šią grupę, yra naujas. Tačiau svarbu pastebėti, kad laikas, praėjęs nuo vaiko mirties, paaiškino vos 0,5 % psichologinės gerovės dispersijos, o tai reiškia, kad kalbame apie santykinai nedidelį laiko efektą.

Mūsų gauti rezultatai gali stebinti, kadangi intuityviai atrodo, kad vaiko netektis turėtų negrįžtamai ir stipriai neigiamai paveikti gerovę. Visgi gautos išvados atskleidžia kitokį vaizdą: psichologinės gerovės skirtumas tarp vyresnio amžiaus asmenų, kurie išgyveno vaiko netektį, ir tokios patirties neturėjusių tiriamųjų yra ganėtinai mažas, o gerovė laikui bėgant, tikėtina, linkusi tam tikru lygiu atsistatyti. Potencialiai tokius rezultatus paaiškina tai, kad didelė psichologinė gerovė ir sunkus gedulas gali egzistuoti kartu (Reitsma ir kt., 2024). Alternatyvus paaiškinimas yra susijęs su mūsų gerovės matavimo būdu – CASP-12 matuoja vyresnio amžiaus asmenų gebėjimą patenkinti specifinius poreikius – kontrolės, autonomijos, savi-realizacijos ir malonumo. Gali būti, kad gedulas po vaiko netekties reikšmingai

neapsunkina šių poreikių patenkinimo. Kitaip tariant, net ir po tokios sunkios bei skausmingos patirties kaip vaiko mirtis, žmonės gali jausti kontroliuojantys savo gyvenimą, gali laisvai jame veikti ir be kitų įsikišimo, jiems pavyksta save realizuoti ir pajusti pasitenkinimą savo gyvenimu.

Kalbant apie šio tyrimo stipriąsias puses verta išskirti tai, kad dėl SHARE tyrimo imties dydžio ir dalyvių įvairovės mūsų gauti rezultatai gali būti pritaikomi Europos bendrajai populiacijai. Atsitiktinis imties sudarymas leidžia užtikrinti jos reprezentatyvumą ir gautų rezultatų generalizavimo galimybes. Kita vertus, šis tyrimas turi keletą ribotumų. Viena reikšmingiausių problemų yra ta, kad į šio tyrimo analizę dėl tam tikrų apribojimų įtraukiamas vos vienas gerovės matavimas. Ateities tyrėjams būtų svarbu atlikti longitudinalius tyrimus su dažnesniais periodiškais psichologinės gerovės matavimais, kartu įtraukiant ir gerovės matavimą prieš netekties patyrimą. Tai leistų suprasti ne tik gerovės skirtumus po tokios patirties, bet ir jos pokytį laike bei tiksliau įvertinti vaiko netekties poveikį. Be to, į mūsų analizę neįtraukta informacija apie vaiko mirties aplinkybes ar santykį su vaiku iki jo netekties. Ši informacija potencialiai gali būti reikšminga norint įsigilinti į netekties konteksto sąsajas su vyresnio amžiaus asmenų psichologine gerove.

Išvados

1. Vyresnio amžiaus asmenims, kurie yra patyrę vaiko netektį, būdinga santykinai prastesnė psichologinė gerovė, palyginus su to nepatyrusiais vyresniais suaugusiais, tačiau efekto dydis mažas.
2. Praėjus daugiau laiko po netekties pastebimas aukštesnis psichologinės gerovės lygis (net ir atsižvelgus į kitus gerovei aktualius aspektus), kas leidžia manyti, kad vyresnio amžiaus žmonių psichologinės gerovės lygis laikui bėgant gali atsistatyti.

Padėkos

Šiame darbe naudojami duomenys iš 7-tos ir 8-tos SHARE bangų (DOI: [10.6103/SHARE.w7.900](https://doi.org/10.6103/SHARE.w7.900), [10.6103/SHARE.w8.900](https://doi.org/10.6103/SHARE.w8.900)). Išsamiau su metodologija galima susipažinti A. Börsch-Supan'o ir bendraautorų (2013) leidinyje.

SHARE duomenų rinkimą finansavo Europos Komisija, DG RTD per FP5 (QLK6-CT-2001-00360), FP6 (SHARE-I3: RII-CT-2006-062193, COMPARE: CIT5-CT-2005-028857, SHARELIFE: CIT4-CT-2006-028812), FP7 (SHARE-PREP: GA N°211909, SHARE-LEAP: GA N°227822, SHARE M4: GA N°261982, DASISH: GA N°283646) ir Horizon 2020 (SHARE-DEV3: GA N°676536, SHARE-COHESION: GA N°870628, SERISS: GA N°654221, SSHOC: GA N°823782,

SHARE-COVID19: GA N°101015924) bei DG Employment, Social Affairs & Inclusion per VS 2015/0195, VS 2016/0135, VS 2018/0285, VS 2019/0332, VS 2020/0313, SHARE-EUCOV: GA N°101052589 ir EUCOVII: GA N°101102412. Papildomas finansavimas gautas iš Vokietijos švietimo ir mokslo ministerijos (01UW1301, 01UW1801, 01UW2202), Maxo Plancko mokslo pažangos draugijos (angl. *Max Planck Society for the Advancement of Science*), JAV Nacionalinio senėjimo instituto (angl. *U.S. National Institute on Aging*, U01_AG09740-13S2, P01_AG005842, P01_AG08291, P30_AG12815, R21_AG025169, Y1-AG-4553-01, IAG_BSR06-11, OGHA_04-064, BSR12-04, R01_AG052527-02, R01_AG056329-02, R01_AG063944, HHSN271201300071C, RAG052527A) bei įvairių kitų nacionalinių šaltinių (žr. www.share-eric.eu).

Tyrimo autoriai deklaruoja, jog interesų konflikto nėra.

Literatūra

- Alburez-Gutierrez, D., Kolk, M., Zagheni, E. (2021). Women's Experience of Child Death over the Life Course: A Global Demographic perspective. *Demography*, 58 (5), 1715–1735. DOI: <https://doi.org/10.1215/00703370-9420770>
- Asselmann, E., Specht, J. (2022). Dramatic effects but fast adaptation: Changes in life satisfaction and different facets of affective well-being around the death of a partner and death of a child. *Applied Psychology Health and Well-Being*, 15 (2), 451–465. DOI: <https://doi.org/10.1111/aphw.12388>
- Bekkering, H. J., Woodgate, R. L. (2019). The parental experience of unexpectedly losing a child in the pediatric emergency department. *OMEGA – Journal of Death and Dying*, 84 (1), 28–50. DOI: <https://doi.org/10.1177/0030222819876477>
- Bergmann, M., Börsch-Supan, A. (Eds.). (2021). *SHARE Wave 8 methodology: Collecting cross-national survey data in times of COVID-19*. MEA, Max Planck Institute for Social Law and Social Policy.
- Bergmann, M., Scherpenzeel, A., Börsch-Supan, A. (Eds.). (2019). *SHARE Wave 7 methodology: Panel innovations and life histories*. Max Planck Institute for Social Law and Social Policy.
- Börsch-Supan, A. M., Brandt, C., Hunkler, T., Kneip, J., Korbmacher, F., Malter, B., Schaen, S., Zuber, Stuck and S. (2013). Data Resource Profile: The Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE). *International Journal of Epidemiology*. DOI: <https://10.1093/ije/dyt088>.
- Bratt, A. S., Stenström, U., Rennemark, M. (2016). Effects on life satisfaction of older adults after child and spouse bereavement. *Aging & Mental Health*, 21 (6), 602–608. DOI: <https://doi.org/10.1080/13607863.2015.1135874>
- Brickman, P. D., Campbell, D. T. (1971). Hedonic relativism and planning the good society. In M. H. Appley (Ed.). *Adaptation Level Theory*. New York: Academic Press.
- Buccioli, A., Zarri, L. (2019). Wounds that time can't heal: Life satisfaction and exposure to traumatic events. *Journal of Economic Psychology*, 76, 102241. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joep.2019.102241>
- Buecker, S., Luhmann, M., Haehner, P., Bühler, J. L., Dapp, L. C., Luciano, E. C., Orth, U. (2023). The development of subjective well-being across the life span: A meta-analytic review of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 149 (7–8), 418–446. DOI: <https://doi.org/10.1037/bul0000401>
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Cohen-Mansfield, J., Shmotkin, D., Malkinson, R., Bartur, L., Hazan, H. (2013). Parental bereavement increases mortality in older persons. *Psychological Trauma Theory Research Practice and Policy*, 5 (1), 84–92. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0029011>
- Derrick, B., White, P. (2016). Why Welch's test is Type I error robust. *The Quantitative Methods for Psychology*, 12 (1), 30–38. DOI: <https://doi.org/10.20982/tqmp.12.1.p030>
- Easterlin, R. A., Switek, M. (2014). Set point theory and public policy. In *Elsevier eBooks*, 201–217. DOI: <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-411478-4.00010-2>

- Eimontas, J., Bagdonas, A., Kairys, A., Zamalijeva, O., Pakalniškienė, V., Sadauskaitė, R. (2021). The links between childhood life circumstances, family persecution and discrimination experiences, and Well-Being in Later Life. *Psychologija*, 63, 118–136. DOI: <https://doi.org/10.15388/psychol.2021.31>
- Elena, B., Georgia, V. (2023). Assessment of the CASP-12 scale among people aged 50+ in Europe: An analysis using SHARE data. *The Springer series on demographic methods and population analysis*, 53–60. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-28697-1_5
- Eurostat. (2025). *Population structure and ageing* [PDF]. Publications Office of the European Union. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/1271.pdf>
- Frias-Goytia, G. L., Lojo-Seoane, C., Mallo, S. C., Nieto-Vieites, A., Juncos-Rabadán, O., Pereiro, A. X. (2024). A systematic review of quality of life (QoL) studies using the CASP scale in older adults. *Quality of Life Research*, 33 (11), 2915–2927. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11136-024-03750-9>
- Headey, B. (2010). The set point theory of Well-Being has serious flaws: On the eve of a scientific revolution? *Social Indicators Research*, 97 (1), 7–21. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-009-9559-x>
- Hyde, M., Wiggins, R. D., Blane, D. B. (2003). A measure of quality of life in early old age: The theory, development and properties of a needs satisfaction model CASP-19. *Aging & Mental Health*, 7 (3), 186–194. DOI: <https://doi.org/10.1080/1360786031000101157>
- Kammann, R. (1983). Objective circumstances, life satisfactions, and sense of well-being: Consistencies across time and place. *New Zealand Journal of Psychology*, 12 (1), 14–22.
- Keller, S. (2019). What does mental health have to do with well-being? *Bioethics*, 34 (3), 228–234. DOI: <https://doi.org/10.1111/bioe.12702>
- Knesebeck, O., Hyde, M., Higgs, P., Kupfer, A., Siegrist, J. (2005). *Health, ageing and retirement in Europe. First results from the survey of health, ageing and retirement in Europe*. Mannheim Research Institute for the Economics of Aging (MEA).
- Lee, C., Gleib, D. A., Weinstein, M., Goldman, N. (2013). Death of a child and parental wellbeing in old age: Evidence from Taiwan. *Social Science & Medicine*, 101, 166–173. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2013.08.007>
- Olsen, C. D. H., Möller, S., Ahrenfeldt, L. J. (2021). Sex differences in quality of life and depressive symptoms among middle-aged and elderly Europeans: results from the SHARE survey. *Aging & Mental Health*, 27 (1), 35–42. DOI: <https://doi.org/10.1080/13607863.2021.2013434>
- Pierewan, A. C., Tampubolon, G. (2014). Spatial dependence multilevel model of well-being across regions in Europe. *Applied Geography*, 47, 168–176. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2013.12.005>
- Price, J., Jordan, J., Prior, L., Parkes, J. (2011). Living through the death of a child: A qualitative study of bereaved parents' experiences. *International Journal of Nursing Studies*, 48 (11), 1384–1392. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2011.05.006>
- Reitsma, L., Moeren, T. M., Mouthaan, J., Van Hoof, M., Groen, S. P. N., Van Dijk, I., Lotzin, A., Boelen, P. A., Lenferink, L. I. M. (2024). A latent class analysis on indicators of Early Prolonged Grief Disorder and Well-Being among Dutch adults bereaved during the first year of the COVID-19 pandemic. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 31 (5). DOI: <https://doi.org/10.1002/cpp.3054>
- Rupšys, G., Zamalijeva, O., Kairys, A. (2024). Relationship between Divorce and Well-being among Older Europeans. *Psychologija*, 71, 142–149. DOI: <https://doi.org/10.15388/psychol.2024.71.9>
- SHARE-ERIC (2024a). *Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 7*. Release version: 9.0.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: <https://10.6103/SHARE.w7.900>
- SHARE-ERIC (2024b). *Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 8*. Release version: 9.0.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: <https://10.6103/SHARE.w8.900>
- Tan, J. J. X., Kraus, M. W., Carpenter, N. C., Adler, N. E. (2020). The association between objective and subjective socioeconomic status and subjective well-being: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 146 (11), 970–1020. DOI: <https://doi.org/10.1037/bul0000258>
- Wright, P. M. (2021). Parental Bereavement in Older Age: A scoping review. *Illness Crisis & Loss*, 30 (3), 531–571. DOI: <https://doi.org/10.1177/1054137321995811>
- Wright, P. M., Farrell, M. (2024). Parental Bereavement in Older age: A Qualitative Descriptive Study. *Illness Crisis & Loss*, 32 (4), 574–585. DOI: <https://doi.org/10.1177/10541373231158755>
- Zheng, Y., Wuest, L. G. (2019). Assessing the impact of factors on parental grief among older Chinese parents. *Death Studies*, 45 (2), 110–118. DOI: <https://doi.org/10.1080/07481187.2019.1616854>

THE WELL-BEING OF OLDER ADULTS WHO HAVE EXPERIENCED THE LOSS OF A CHILD

Eglė Babelytė, Antanas Kairys

Summary

As European populations continue to age at an increasing rate, understanding the factors that may affect well-being in later life becomes increasingly important. With an ageing society the nature of loss experienced by different age groups is also changing. According to research, the loss of a child may become an increasingly relevant issue specifically in older adult populations. Additionally, the role of the loss of a child in the well-being of older populations remains a particularly underexamined topic. Some studies suggest that older individuals who have lost a child face greater social stigma and isolation compared to younger bereaved parents. However, due to several factors, existing findings on the long-term impact of child loss on well-being are inconsistent, making further research necessary.

This study aimed to assess whether there is a significant difference in psychological well-being between older adults who have lost a child and those who have not. Additionally, it examined whether the amount of time that has passed since the child's death helps predict the bereaved individuals' psychological well-being. The analysis was based on data from the Survey of Health, Aging, and Retirement in Europe (SHARE), specifically the seventh and eighth waves, which included responses from 37,649 individuals aged 50 and older. Psychological well-being was measured using the Control, Autonomy, Self-Realization, and Pleasure (CASP-12) scale.

The findings revealed that while older adults who had lost a child reported lower levels of psychological well-being compared to those who had not, the difference was relatively small. Furthermore, the study found that time played a role in the recovery process: individuals who had experienced the loss many years ago tended to report higher levels of well-being than those who had faced it more recently. These results align with the Set point theory of well-being, which states that individuals have a baseline level of well-being that can fluctuate due to life events but tends to stabilise over time.

Importantly, the present study challenges the assumption that such a profound loss necessarily results in a long-term loss of psychological well-being. The findings suggest that grief and well-being may not be mutually exclusive, as people can continue to find meaning, maintain autonomy, and experience satisfaction in life even after experiencing such a difficult loss. This may explain why the overall

difference in well-being between bereaved and non-bereaved individuals was not as large as expected.

One strength of this study is the large representative sample, which allows for greater confidence in the generalisability of the findings to the European population. However, some limitations should be acknowledged. The study only measured psychological well-being at one point in time, making it impossible to track changes in well-being before and after the loss. Additionally, the study did not account for specific circumstances surrounding the child's death, or the nature of the parent-child relationship prior to the loss, both of which could significantly influence the grieving process or otherwise yield different results regarding well-being.

Overall, this study contributes to our understanding of how older adults cope with the loss of a child. The findings suggest that while the experience is associated with lower psychological well-being, the impact on well-being specifically may not be as severe or permanent as was previously assumed. Future research could further explore the role of the loss of a child in well-being by employing a longitudinal study design with more frequent periodic assessments of well-being prior to the loss of the child and for years after.